

معرفی و نقد کتاب مسائل اجتماعی از دیدگاه انتقادی

جواد مداحی، * طاهره لطفی خاچکی **

معرفی کتاب

کتاب *مسائل اجتماعی از دیدگاه انتقادی*^۱ نوشته دی. استنلی ایتزن^۲، ماکزین باکازین^۳ و کلی ایتزن اسمیت^۴ است که ویراست دوازدهم آن راهوشنگ ناییبی ترجمه کرده است و از سوی پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات با مشارکت شورای اجتماعی کشور در سال ۱۳۹۶ منتشر شده است.

معرفی نویسندگان

دی. استنلی ایتزن، دکترای جامعه‌شناسی خود را از دانشگاه ایالتی کلرادو دریافت کرده است. او به‌عنوان جانشین استاد برجسته، جان استن استرن، در سمت استاد جامعه‌شناسی دانشگاه کانزاس مشغول به کار می‌باشد. از میان کتاب‌های برجسته او می‌توان به *مسائل اجتماعی*^۵ (با همکاری ماکزین باکازین و کلی ایتزن اسمیت) و *تنوع در خانواده‌ها*^۶ (با همکاری ماکزین باکازین و باربارا ولز) اشاره نمود که هر دو اثر جوایز مک گافنی از انجمن متون و آئین‌نامه‌های علمی را از آن خود کرده‌اند. ایتزن همچنین در تألیف کتاب‌هایی همچون *چهار راه حل برای مشکلات اجتماعی*^۷ (با همکاری آلن بیکن)، *راه‌های بی‌خانمانی: فقر شدید و بحران مسکن شهری*^۸ (با همکاری داگ. ا. تایمر و کترین تاللی)، *جامعه‌شناسی ورزش آمریکای شمالی*^۹ (با همکاری جورج. اچ. سیج) مشارکت داشته است. وی همچنین عنوان سردبیر *مجله علوم اجتماعی* را در کارنامه علمی خود به ثبت رسانده است.

* دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی مسائل اجتماعی ایران دانشگاه خوارزمی gmaddahi@yahoo.com

** دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی اقتصادی و توسعه دانشگاه فردوسی مشهد taherelotfi352@yahoo.com

1. Social Problems of a Critical Perspective
2. D. Stanley Eitzen
3. Maxine Baca Zinn
4. Kelly Eitzen Smith
5. Social Problems
6. Diversity in Families
7. Four Solutions to Social Problems
8. Paths to Homelessness: Extreme Poverty and the Urban Housing Crisis
9. Sociology of North American Sport

ماکزین باکازین (دکترای دانشگاه اورگان)، استاد جامعه‌شناسی دانشگاه ایالتی میشیگان است. علایق پژوهشی وی نابرابری نژادی، جنسیت و زندگی خانوادگی است. از جمله آثار مهم او می‌توان تنوع در خانواده (با همکاری دی. استنلی ایتزن و باربارا ولز)، مشکلات اجتماعی در ایالات متحده (با همکاری دی. استنلی ایتزن و ایتزن اسمیت) را نام برد. باکازین در سال ۲۰۰۰ جایزه جسی برنارد (ASA) را از آن خود کرد.

کلی ایتزن اسمیت، دکترای جامعه‌شناسی خود را از دانشگاه آریزونا دریافت نمود. او مدیریت مرکز جامعه‌شناسی کاربردی و تدریس در دانشگاه آریزونا را در کارنامه علمی خود دارد. اسمیت، در مرکز جامعه‌شناسی کاربردی در زمینه کار روزانه یا روزمرگی، بی‌خانمانی، مسکن شهری و توسعه محله‌ای تحقیقاتی انجام داده است. علایق جامعه‌شناسی او شامل جنسیت، خانواده، قشر بندی و مسائل اجتماعی است. از جمله آثار مهم وی می‌توان به تجربه فقر^۱ (با همکاری دی. استنلی ایتزن) و مسائل اجتماعی (با همکاری دی. استنلی ایتزن و ماکزین باکازین) اشاره کرد.

چارچوب فکری نویسندگان

نویسندگان درصدد هستند تا درکی از پیوند متقابل مسائل اجتماعی و نقش جامعه در خلق و تداوم این مسائل به دست دهند. آنها هدف خود را از نگارش کتاب استفاده از یک رویکرد جامعه‌شناختی در شناخت و تحلیل مسائل اجتماعی دانسته‌اند و سعی کرده‌اند تا در علاقه‌مندان به مسائل اجتماعی شور و شوق ایجاد کرده و «تخیل جامعه‌شناسی» را در آنان برانگیزانند. از نظر آنها برخورداری از تخیل جامعه‌شناسی مستلزم پذیرش دو فرض بنیادین است: اول اینکه مردم محصول محیط اجتماعی خویش هستند و دیدگاه جامعه‌شناسی ایجاب می‌کند که برای درک مسائل اجتماعی از قبیل نژادپرستی، فقر و جرم و جنایت ساختار جامعه کندوکاو شود. فرض دوم داشتن دیدگاه انتقادی در این مورد است که نظام اجتماعی چگونه کار می‌کند و چه کسانی از حفظ نظم اجتماعی موجود سود می‌برند. بنا به گفته نویسندگان «شناخت ناهماهنگی‌های موجود در جامعه با مطالعه انتقادی ممکن می‌شود و موضع انتقادی نسبت به نظم اجتماعی این امکان را می‌دهد که نقش آن را در تداوم مسائل اجتماعی ببینیم... خواننده باید بداند که ما تحلیلگران بی‌طرفی نیستیم... ما مخالف سرکوب و ستم سیاسی و اجتماعی و نخبه‌گرایی در آموزش و موانع نمادی بر سر راه برابری نژادی و جنسی و مخالف بهره‌کشی اقتصادی و بی‌اعتنایی به رنج انسان‌ها هستیم... ما موافق برابری فرصت‌ها، حق ابراز مخالفت، عدالت اجتماعی، نظامی و اقتصادی هستیم که مشارکت شهروندان در تصمیم‌گیری‌ها را به

1 . Experiencing Poverty

حداکثر برساند و نظام خدمات درمانی و شرایط زندگی مناسبی برای همه مردم فراهم آورد... ما کاملاً به عدالت اجتماعی متعهدیم...» (ایتزن و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۵-۱۶).

خلاصه کتاب

نویسندگان این اثر هدف خود را تلاش برای ارائه درکی بهتر از مسائل اجتماعی با تکیه بر ساختارهای اجتماعی می‌دانند و موضع انتقادی نسبت به انواع نظام‌های اجتماعی را فرض بنیادین دیدگاه جامعه‌شناسانه خویش می‌دانند. آنها بر جامعه آمریکا و مسائل اجتماعی آن متمرکز شده‌اند و اظهار داشته‌اند که «ما معتقدیم اکنون سازمان جامعه آمریکا، بسی دور از سازمان جامعه‌ای است که جامعه خوب تلقی می‌شود. بدین ترتیب موضوع این کتاب، عرصه‌های مسائل جامعه آمریکا و همچنین نظم و ترتیب ساختاری در سراسر جهان است که به انسان زیان می‌رساند» (همان، ۱۵).

جلد اول این کتاب از شش بخش تشکیل شده است. بخش اول به اقتصاد سیاسی مسائل اجتماعی می‌پردازد که شامل دو فصل است. در فصل اول رویکرد جامعه‌شناسانه به مسائل اجتماعی مورد بحث قرار گرفته است. به این ترتیب که تاریخ نظریه مسائل اجتماعی در آمریکا بررسی شده است به گونه‌ای که در ریشه‌یابی مسائل اجتماعی جامعه آمریکا از نسبت‌دادن علت ایجاد این مسائل به افراد منحرف و منحط، تا مسبب دانستن شهرنشینی و صنعتی شدن و ساختارها سخن به میان آورده شده است. در این بخش ابتدا طیف گسترده‌ای از تعاریف مسئله اجتماعی ارائه شده و درباره عدم اتفاق نظر در مورد آن توضیح داده شده است. از نظر نویسندگان کتاب دو نوع مسئله اجتماعی وجود دارد که کتاب به آن‌ها می‌پردازد: عمل و شرایطی که نقض هنجارها و ارزش‌های جامعه است؛ و شرایطی که محصول جامعه است و باعث رنج روحی و جسمی بخشی از مردم می‌شود. کلید شناخت و فهم هر دو نوع مسئله، توزیع قدرت است. تخیل جامعه‌شناسی از دیگر مواردی است که در این مبحث به آن پرداخته شده است. نویسندگان تخیل جامعه‌شناسی را شامل توانایی نگرستن به جهان از دید دیگران، تمرکز بر شرایط اجتماعی، اقتصادی و تاریخی وقوع یک رخداد، پرسش درباره نظم ساختاری شکل‌دهنده رفتار اجتماعی و لحاظ کردن ساختار اجتماعی به عنوان عامل چاره‌جویی از مسائل اجتماعی می‌دانند. دیگر قسمت‌های فصل اول کتاب حاضر شامل ساختار اجتماعی به عنوان واحد اصلی تحلیل و روش‌های جامعه‌شناختی (پیمایش، آزمایش، مشاهده و به‌کارگیری منابع داده‌های موجود) است. فصل دوم از بخش اول کتاب «ثروت و قدرت: بنیان‌های نظام» نام‌گذاری شده است. در این فصل اقتصاد آمریکا و انباشت ثروت شرکت‌های بزرگ، توجه به نظام سیاسی و پیوند ثروت و قدرت و سوگیری نظام سیاسی بررسی شده است. محور این فصل قدرت است. چون به اعتقاد نویسندگان، قدرتمندان با وضع قانون و اعمال آن، پدیدآورنده و تعیین‌کننده انحرافاتند و این

قدرتمندانند که تعیین می‌کنند چه رفتاری ارج نهاده شود و چه رفتاری مجازات گردد. قدرتمندان افکار عمومی را نیز تحت تأثیر قرار می‌دهند و می‌توانند درصدد حل مسائل اجتماعی برآیند یا آن را نادیده بگیرند. نویسندگان اقتصاد را نیز به همان اندازه حائز اهمیت می‌دانند و مذاقه انتقادی سیاست و اقتصاد را برای تبیین وضع آشفته جامعه که عده معدودی به بهای اکثریت سود می‌برند، ضروری می‌دانند.

بخش دوم کتاب در خصوص مسائل جمعیتی و زیست‌محیطی و مکان زندگی است. در واقع در این بخش زمینه و بستر مسائل اجتماعی در آمریکا پیگیری می‌شود. این بخش از چهار فصل تشکیل شده است. بررسی جمعیت جهان و نابرابری جهانی مانند رشد جمعیت جهان، فقر، رابطه آمریکا با جهان در حال توسعه؛ آلودگی و تخریب محیط‌زیست در سطح جهانی، ملی و محلی مانند بحران‌های زیست‌محیطی در جهان و در آمریکا، پیامدها و راه‌حل‌ها؛ تحولات جمعیتی در آمریکا مانند پدیده سالخورده شدن جمعیت و مهاجرت‌ها و تغییرات ناشی از آن؛ و مسائل محل زندگی، شهرنشینی، حومه‌نشینی و روستانشینی از اهم سرفصل‌های این بخش است.

بخش سوم این کتاب نیز که خود از چهار فصل تشکیل شده است به مظاهر گوناگون نابرابری به‌عنوان عنصر اصلی ساختار اجتماعی آمریکا می‌پردازد. در اولین فصل بخش سوم در خصوص ابعاد و علل فقر؛ هزینه‌های فقر مانند جرم و جنایت، بارداری نوجوانان، طلاق، ضعف جسمی و ریشه‌کنی فقر با برنامه‌های متفاوت سخن به میان می‌آید. در این فصل اشاره می‌شود که فقر مردم ناشی از تنبلی و طفره‌رفتن آنها از کار نیست، بلکه ناشی از نیافتن کار یا اشتغال با دستمزدی کم یا بیماری، معلولیت و... است. به‌علاوه اینکه بخش اعظم کمک‌های دولت (مانند معافیت‌های مالیاتی) در خدمت افراد متمول قرار می‌گیرد تا مردم فقیر.

در فصل بعدی این بخش به نابرابری‌های نژادی و قومی اشاره می‌شود و سعی در تبیین این نابرابری‌ها دارد و همچنین روندهای معاصر روابط نژادی و قومیتی در آمریکا را مرور می‌کند. نابرابری‌های جنسیتی مانند ساختار تحکیم سلطه مردان، هزینه‌ها و پیامدهای تبعیض جنسی و مبارزه زنان با نابرابری‌های جنسیتی در فصل بعدی بحث می‌شود. فصل دیگر این بخش نیز به تمایلات جنسی اشاره دارد و مواردی مانند همجنس‌خواهی، بدنام‌سازی اجتماعی توسط قدرتمندان، واکنش‌ها نسبت به همجنس‌خواهان، راهبردهای همجنس‌خواهان برای زندگی در جامعه و مبارزات آنها را در بر می‌گیرد.

فصل آخر بخش سوم این کتاب که به‌طور کلی فصل یازدهم کتاب و آغازگر جلد دوم کتاب *مسائل اجتماعی* است، در ارتباط با معلولیت و ناتوان‌ستیزی است. این فصل عدالت اجتماعی را که هدف بنیادی جامعه است در خصوص اقلیت‌های قومی و نژادی، زنان، همجنس‌گرایان و افراد

دارای معلولیت تحقیق نیافته می‌داند و عوامل اجتماعی و کلیشه‌های منفی را به‌عنوان مانعی بر سر راه دسترسی فیزیکی و محدودیت دسترسی به منابع برمی‌شمارد.

بخش چهارم کتاب به بررسی ساختار اجتماعی و انحراف می‌پردازد. این بخش در دو فصل جرم و نظام قضایی و موادمخدر تنظیم شده است. این فصل انحراف را پدیده‌ای می‌داند که به‌صورت فرهنگی تعریف و به‌گونه‌ای اجتماعی انگ زده می‌شود و نویسندگان بر این عقیده‌اند که رفتارهای خاصی که با منافع قدرتمندان در تضاد هستند، انگ می‌خورند و بازتاب ارزش‌ها و منافع قدرتمندان به صورت قانون مدون درآمده است. نویسندگان سیاست‌های دولت آمریکا در ارتباط با مبارزه با موادمخدر را نقد می‌کنند و همان را خود گسترش‌دهنده جرم می‌دانند.

بخش پنجم کتاب «مسائل نهادی» نام گرفته است. این بخش مسائل مرتبط با نهادهای اقتصاد، خانواده، آموزش و نظام خدمات درمانی را در فصل‌هایی جداگانه بررسی می‌کند. نویسندگان در فصل اقتصاد و کار به شکاف گسترده بین ثروتمندان و فقرا و ظهور نوع جدیدی از فقر در اثر پدیده جهانی شدن و اقتصاد خدماتی اشاره می‌کنند و از اشتغال بی‌ثبات، کارگران آواره، بیکاری و... سخن می‌گویند. در فصل خانواده که به‌طور کلی فصل پانزدهم کتاب است، خانواده در آمریکا بررسی می‌شود و به تغییرات در خانواده و عواملی همانند خشونت، طلاق، نگهداری کودکان و... اشاره می‌شود. در فصل آموزش بر نابرابری به‌عنوان یک مسئله اجتماعی ناشی از ساختار آموزش و پرورش تأکید می‌شود و نویسندگان ساختار مدارس آمریکا (مانند بودجه بیشتر مناطق آموزشی ثروتمند، مدارس خصوصی، افزایش هزینه‌های رفتن به دانشگاه، تفکیک دانش‌آموزان براساس نژاد، طبقه یا سطح توانایی فرضی) را تداوم‌بخش اختلاف‌های اجتماعی و اقتصادی می‌دانند و به منظور ارتقای برابری فرصت‌ها راه‌حل‌هایی مانند آموزش رایگان، برابری فرصت‌ها با ارائه معیارهای آموزش ملی و تشویق ایالت‌ها به کاهش اختلافات اقتصادی در بین مناطق آموزشی را توصیه می‌کنند.

فصل بعدی بخش پنجم کتاب، نظام خدمات درمانی آمریکا و هزینه‌های بالای خدمات درمانی و نتایج آن را تحت عنوان بحران خدمات درمانی مطرح می‌کنند. این فصل، این اندیشه را که فقرا به علت غفلت و بی‌توجهی مسئول ضعف بنیه خویش هستند همچون سرزنش کردن قربانی می‌داند و در مقابل، برخورداری از ثروت را عامل اصلی تأمین سلامت افراد می‌داند.

نابرابری در خدمات درمانی و اصلاحات در نظام خدمات درمانی آمریکا و طرح خدمات درمانی اوپاما از موارد دیگری است که در این فصل به آن‌ها اشاره شده است. آخرین فصل بخش پنجم که فصل هجدهم کتاب است، تحت عنوان امنیت ملی در قرن بیست و یکم، به بررسی امنیت ملی آمریکا و بحث ترس از تروریسم (تروریسم راهبرد توسل به خشونت برای کسب امتیازات سیاسی است)، هزینه‌های جنگ علیه تروریسم توسط آمریکا و عواقب و پیامدهای آن می‌پردازد.

عنوان بخش ششم که بخش پایانی کتاب نیز است «راه‌حل‌ها» است. این بخش به سؤالی پاسخ می‌گوید که پس از هر انتقادی مطرح می‌شود: «چه باید کرد؟» این بخش شامل یک فصل (فصل نوزدهم) با عنوان «طرح‌های مترقی برای حل مشکلات اجتماعی» است. در این فصل نویسندگان پنج اصل را برای هدایت سیاست اجتماعی پیشنهاد می‌کنند: الف) سیاست‌ها و رفتارهایی که تعهد اخلاقی ما به دیگران را ارتقا می‌بخشد؛ ب) کمک مالی دولت به تأمین زندگی مردمی که قادر به تأمین زندگی خود نیستند؛ ج) تعهدی خاص به همه کودکان برای تضمین تندرستی و ایمنی آن‌ها و آماده کردن آن‌ها برای مدرسه و تخصیص بودجه مساوی برای مدارس؛ د) بازتوزیع مشاغل و منابع برای مناطق شهری و روستایی از لحاظ اقتصادی ضعیف؛ ه) پرداختن به مسائل با بودجه و معیارها و مدیریت دولت مرکزی. نویسندگان همچنین معتقدند که تغییرات را می‌توان از پایین و با بسیج مردمی نیز انجام داد و در واقع تعامل نیروهای پایین و بالا را در این زمینه مؤثر می‌دانند.

ارزیابی محتوای کتاب

این کتاب در واقع تصویری جامع از مسائل اجتماعی در آمریکا است. کتابی که با پرداختن به مسائل مختلف اجتماعی سررشته‌های خلاقانه‌ای را در پرداختن به مسائل اجتماعی در مخاطب خود ایجاد می‌کند. فارغ از بومی بودن برخی از جنبه‌های مسائل اجتماعی که به نظر نمایش‌دهنده فضایی آمریکایی است، اما به صورت کلی می‌توان مسائل مختلف مطرح شده در این کتاب را در جامعه ایران نیز مشاهده نمود. مسائلی که بسیار به ما نزدیکند و دغدغه حل این مسائل دامنه بزرگی از اقشار مختلف مردم، مسئولین و دانشگاهیان را در بر می‌گیرد. نحوه مواجهه با مسائل اجتماعی و نگاه انتقادی در ریشه‌یابی مسائل، این کتاب را متمایز از دیگر کتاب‌ها با موضوع مشابه کرده و در فهم و شناخت مسئله اجتماعی و همچنین ریشه‌یابی و حل آن، دریچه‌های جدیدی ارائه می‌کند. علاوه بر این، کتاب *مسائل اجتماعی از دیدگاه انتقادی* دارای نقاط قوت و ضعف به شرح زیر است که نگاه ما را در پرداختن به مسائل اجتماعی به چالش می‌کشد. طبیعی است که با وجود برجستگی‌هایی که کتاب دارد، دارای کاستی‌هایی نیز باشد.

نقاط قوت

۱) دلالت‌های کتاب برای جامعه ایران: ارائه رویکرد انتقادی در برخورد با مسائل اجتماعی برجسته ترین دستاورد کتاب حاضر برای مخاطبان ایرانی است. در سطح تحلیل و تبیین مسائل اجتماعی این کتاب الگوی تحلیلی مناسبی است و همچنین با پرداختن به شمار زیادی از مسائل مهم اجتماعی (از زیست‌جهان مدرن گرفته تا محیط‌زیست و تروریسم) در خواننده حساسیت و ذهنیت مسئله‌جو را ایجاد می‌کند. نویسندگان این کتاب منشأ بسیاری از مسائل اجتماعی آمریکا را نظم

سلسله‌مراتبی مبتنی بر طبقه، نژاد و جنسیت و گرایش جنسی می‌دانند (همان، ۱۶)، از این حیث مسائل تحلیل‌شده در کتاب، در جامعه ایران نیز قابل توجه و حساسیت‌برانگیز می‌باشد. آنچه مسلم است، مسائل اجتماعی در نقاط مختلف جهان در حال تبدیل شدن به زنجیره‌های مشترک است که مکان‌مند بودن مسئله را به صورت خاص زیر سوال می‌برد. ذیل این مباحث همچنین مسائل مربوط به نابرابری طبقاتی (شکاف طبقاتی) و نابرابری جنسیتی از جمله مسائلی هستند که شیوهٔ روبه‌رو شدن نویسندگان این کتاب آموزه‌های برجسته‌ای برای پژوهش در این زمینه‌ها را برای پژوهشگران در حوزه شکاف طبقاتی یا مسائل زنان فراهم می‌کند. فارغ از مباحث مطرح‌شده، از جمله مسائل مربوط به نژادپرستی و گرایش‌های جنسی که به نظر می‌رسد در جامعه ایران هنوز به مسئله تبدیل نشده است، عناوین بی‌شمار دیگر مسائل اجتماعی در این کتاب سررشته‌های موضوعی معناداری را در اختیار خواننده خود قرار می‌دهد. عناوینی که مسائل زیست‌محیطی تا نابرابری‌های ساختاری و تمایلات همجنس‌خواهی و مسائل اجتماعی مربوط به آن را در بر گرفته است و حاکی از جامعیت کتاب حاضر در بررسی مسائل اجتماعی است (البته مطمئناً مسائلی وجود دارند که برای جامعه ایران بیشتر موضوعیت دارند، اما در این کتاب مورد توجه واقع نشده یا توجه بسیار اندکی به آنها شده است). اما به‌طور کلی ریشه‌یابی تاریخی مسائل اجتماعی در کتاب حاضر یا همان تاریخمندی مسائل اجتماعی، رویکرد انتقادی این کتاب در برخورد با ریشه‌های مسائل اجتماعی، نگاه ساختاری آن به مسائل اجتماعی و نشان‌دادن نقش سیاست‌های دولت و تأثیرات نفوذ قدرتمندان و ثروتمندان - که در جهت حفظ یا تحکیم منافع خویش بر بسیاری از مسائل اجتماعی دامن می‌زنند - برای پژوهشگرهایی که در نظام آکادمیک ایران علاقه‌مندند مسائل اجتماعی را با نگاهی انتقادی تحلیل و تبیین کنند، الهام‌بخش بوده و مواضع فکری آنها را تقویت می‌کند.

۲) ترجمهٔ دقیق و ارتباط آسان مخاطب با متن: برجستگی دیگر این کتاب، ترجمهٔ بسیار دقیق و صحیح هوشنگ نایبی است که به علت سلیس و روان بودن عبارات برای خواننده به سادگی قابل فهم است. در واقع توانایی مترجم، منجر به این شده که مطالعه کتاب - گرچه محوریت آن، بازگویی مسائل جامعه‌ای دیگر است - برای خواننده ایرانی آشنا و مأنوس باشد. نکتهٔ درخور توجه و با اهمیت این است که عنوان اصلی کتاب، «مسائل اجتماعی» است و عبارت «از دیدگاه انتقادی» در ترجمه فارسی کتاب به‌عنوان اضافه شده است که از نظر روشن کردن رویکرد نویسندگان در عنوان، افزودهٔ موجه و مفیدی است.

۳) توجه به مسائل در حال وقوع و نگاه به آیندهٔ مسائل اجتماعی: از دیگر برجستگی‌های این کتاب توجه به آیندهٔ مسائل اجتماعی و پیامدهای آن است. نویسندگان کتاب صرفاً به مسائل تجربه‌شده در گذشته نمی‌پردازند بلکه درصدد هستند روند تحولات مسائل جامعه آمریکا و

پیامدهای ناشی از آن را تبیین و تحلیل کنند. همچنین نوع طرح مسائل اجتماعی جاری و نحوه برخورد با آن از سوی حاکمیت و مردم از نقاط قوت کتاب است.

۴) توجه به واکنش قربانیان مسائل اجتماعی: از جمله ویژگی‌های مهم کتاب توجه به واکنشی است که قربانیان مسائل اجتماعی نسبت به تأثیرات این مسائل بر زندگی اقلیت‌های قومی، همجنس‌گرایان و سالخوردگان دارند که گاهی شناخت و حل مسئله را آسان می‌کند. به‌عنوان مثال این کتاب پس از طرح مسائل مربوط به سالخوردگان مانند درآمد ناکافی بازنشستگی، هزینه بالای خدمات درمانی سالخوردگان و سالمند آزاری، به واکنش‌های سالخوردگان می‌پردازد: «شمار زیادی از سالخوردگان از لحاظ سیاسی فعال‌تر می‌شوند و تلاش می‌کنند برخی شرایط اجتماعی خاص را که برای سالخوردگان مضر است تغییر دهند. چند سازمان ملی اقدامات سیاسی را پی می‌گیرند که به نفع سالخوردگان است، از جمله انجمن آمریکایی بازنشستگان که بیش از ۴۰ میلیون عضو دارد و بزرگ‌ترین سازمان ذی‌نفع کشور است... فقط موضوع زمان است تا سالخوردگان نگرانی‌های خود را جهت‌دهی کنند و به گروه فشار مؤثری که خواهان برابری‌اند، تبدیل شوند...» (همان، ۲۱۸).

۵) رویکرد انتقادی در مواجهه با مسائل اجتماعی مشخص‌بودن موضع سیاسی-اجتماعی نویسندگان این کتاب، درباره علت‌یابی مسائل اجتماعی نکته‌ای در خور توجه است. به نظر می‌رسد نویسندگان کتاب از موضع نقد حاکمیت سیاسی آمریکا به برخی از مسائل اجتماعی پرداخته‌اند و به نقد حاکمیت در به وجود آوردن مسائل اجتماعی می‌پردازند. در واقع نویسندگان این کتاب با رویکردی کاملاً انتقادی نسبت به حاکمیت سیاسی، مقصر اصلی را منازعه سیاسی میان دو حزب دموکرات و جمهوری‌خواه آمریکا می‌دانند. از این رو مسندنشینان قدرت را با نگاهی انتقادی به وجود آورنده اصلی مسائل اجتماعی در جامعه می‌دانند. نشان‌دادن انگشت اشاره به سمت قدرت‌نشینان سرمایه‌دار، بار بزرگی را در پرورش بذر آسیب‌های اجتماعی بر دوش این گروه قرار داده و این موضوع در کمترین کاربرد خود توجه را از افراد و گروه‌های درگیر مسائل اجتماعی به افراد خارج از این گود می‌کشاند. در واقع نویسندگان این کتاب لوکس‌نشین‌هایی را نقد می‌کند که گویی در خیالشان هم نمی‌گنجید که با چنین اتهامی مستقیماً و بدون پرده مواجه شوند و باید پاسخگو باشند.

نقاط ضعف

۱) تمرکز صرف بر مسائل جامعه آمریکا: این کتاب به‌وضوح خاص مسائل اجتماعی جامعه آمریکا است. حتی تعریف مسئله اجتماعی نیز با بررسی تاریخ آمریکا صورت گرفته است. این کتاب به نظام سیاسی آمریکا توجه دارد و به نقد جامعه آمریکا، به‌ویژه سیاست‌های دولت و اثرات منفی ملی و فراملی آن پرداخته است و مواردی همچون مشکلات مهاجران، مسائل نژادی و

زیست‌محیطی آمریکا، مبارزه با تروریسم پس از حادثه ۱۱ سپتامبر و... را بررسی می‌کند. این مسئله تا حدی است که کوچک‌ترین تغییرات در جامعه آمریکا از جمله افزایش بودجه نظامی آمریکا پس از فروکش کردن جنگ عراق، روی کار آمدن اوباما، سرازیر شدن پول به مبارزات انتخاباتی از طریق گروه‌های ذی‌نفوذ، تغییرات جمعیتی آمریکا، رکود اقتصادی سال ۲۰۰۷، مسائل مربوط به بیمه خدمات درمانی هم مورد توجه قرار گرفته‌اند. به علاوه، ارائه راه‌حل‌ها در کتاب حاضر نیز متناسب با وضعیت جامعه آمریکا است. نویسندگان در این کتاب هنگام ارائه راه‌حل‌ها ویژگی‌ها و زمینه‌های نظام سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جامعه آمریکا را در نظر می‌گیرند و مطابق با آن راهکار ارائه می‌دهند.

بدون تردید طرح مسائل اجتماعی حتی مسائل مربوط به جامعه‌ای دیگر، برای خوانندگان ایرانی نیز حساسیت‌برانگیز و قابل‌استفاده است؛ اما جامعه آمریکا به لحاظ حوزه خصوصی و عمومی و زیست‌جهان اجتماعی تفاوت‌های زیادی با جامعه ایران دارد. مطمئناً درون‌مایه بسیاری از مسائل اجتماعی جامعه ایران متفاوت از جامعه آمریکا است. به این دلیل بدون ملاحظه تفاوت‌های موجود و بدون داشتن ذهن خلاق و تبیین‌گر نمی‌توان به‌سادگی تحلیل‌های موجود در متن را تعمیم داد یا در جامعه دیگر استفاده کرد.

بومی بودن راه‌حل مسائل اجتماعی در کتاب حاضر نیز امری است که کاربردی بودن روش‌های حل مسئله کتاب مذکور را برای بهره‌گیری سایر جوامع با تردیدهای عملی مواجه می‌کند و با شرایط فعلی کشور ایران، اجرای بسیاری از راه‌حل‌های این کتاب دور از واقع است.

۲) انتقاد به ساختار و نادیده‌انگاشتن عاملیت: نویسندگان در مقدمه کتاب نیت خود را نگاه ساختاری به مسائل اجتماعی عنوان کرده‌اند و این امر را در تمام فصل‌های کتاب دنبال کرده‌اند. ساختارگرایی در سطح کلان در این کتاب، موجب چشم‌پوشی اساسی از عاملیت انسان‌ها و سطوح خرد در ایجاد مسائل اجتماعی است. در واقع نقدی که به نویسندگان این کتاب وارد است، چشم‌پوشی از نقش کنشگران فعال به‌عنوان عاملیت اثرگذار بر ایجاد زمینه‌های انحراف است؛ به‌گونه‌ای که نویسندگان عاملیت را قربانی ساختاری خشن و بی‌رحم نموده‌اند، و این امر از ضعف‌های این کتاب به شمار می‌رود. چرا که مسائل اجتماعی ترکیبی از سطوح خرد و کلان، عاملیت و ساختار هستند. با اینکه نویسنده در بخش پایانی کتاب تحت عنوان «راه‌حل‌ها» با استفاده از نقش «بسیج مردمی» سعی در نشان‌دادن رابطه متقابل میان ساختار و عاملیت دارد، دید کلی کتاب حتی در هنگام ارائه راه‌حل‌ها، یک دید ساختارگرایانه در سطح کلان است.

۳) علت‌یابی غالب مسائل اجتماعی در ثروت و قدرت (حاکمیت سیاسی و مسندنشینان): در کتاب مذکور ثروتمندان، قدرتمندان و سیاست‌های آنان علت و مسبب اصلی بیشتر مسائل اجتماعی معرفی شده‌اند، که در فصل‌های مختلف کتاب به آن‌ها پرداخته شده است. تا این حد که

«قدرتمندان با وضع قانون و اعمال آن، پدیدآورنده و تعیین‌کننده انحرافاتند» (همان، ۵۶). این موضع نویسندگان در سرتاسر کتاب به‌وضوح مشاهده می‌شود و در کلیه بخش‌ها با عبارت‌های پررنگ، ارزشی و آشکار به آن‌ها پرداخته شده است. این مسئله که قدرتمندان و ثروتمندان در ایجاد یا تشدید بسیاری از مسائل اجتماعی می‌توانند اثرگذار باشند، بر کسی پوشیده نیست، اما «بز بلاگردان» کردن آن‌ها در تمامی آسیب‌های اجتماعی به دور از یک رویکرد واقع‌گراست.

۴) کم‌رنگ بودن راه‌حل مسائل (رویکرد انتقادی به مسائل اما دوبارگی راه‌حل‌ها): با وجود اینکه نویسندگان داعیه ارائه راه‌حل برای مسائل اجتماعی را دارند، نگاهی به بخش آخر کتاب (بخش راه‌حل‌ها) نشان می‌دهد که برخلاف آنچه تنها فصل این بخش، یعنی فصل نوزدهم مدعی است «طرح‌های مترقی برای حل مشکلات اجتماعی» ارائه داده نمی‌شود و طرح‌های مذکور همچون «کمک مالی دولت به تأمین زندگی مردمی که قادر به تأمین زندگی خود نیستند»، «بازتولید منابع و مشاغل» و «بودجه و مدیریت دولت مرکزی» برای تغییرات از بالا، طرح‌هایی بسیار کلی و کلان هستند که شرایط و وسایل رسیدن به آن‌ها جای سؤال دارد. در واقع نویسندگان این کتاب گرچه رویکردی انتقادی داشته و در نمودسازی آن از هیچ راهی دریغ نکرده‌اند، به نظر می‌رسد به لحاظ هستی‌شناسی و معرفت‌شناسی به این رویکرد وفادار نبوده‌اند؛ چرا که در بخش ارائه راهکارها، راه‌حل‌هایی عملی و روشنی برای حل مسائل نداشته و صرفاً در کلیات غرق شده‌اند.

۵) فصل‌بندی نامناسب کتاب در دو جلد در ترجمه فارسی: آغازگر جلد دوم کتاب مسائل اجتماعی، فصل آخر بخش سوم کتاب از جلد اول یعنی بخش «مسائل نابرابری» است. از آنجا که این فصل «معلولیت و ناتوان ستیزی» نام دارد و در فصل‌بندی کتاب نیز جزئی از بخش مسائل نابرابری است، جدانمودن آن از جلد اول و آوردن آن در ابتدای جلد دوم، بیشتر نشانه توجه به عناصر کمی و حجم کتاب است، نه توجه به تناسب مضمون و محتوا.

۶) نبودن مقدمه مترجم: معمولاً کتاب‌های ترجمه‌شده با مقدمه‌ای از مترجم همراه است که این خود دروازه شناخت و فهم ابتدایی از کتاب می‌باشد. نوشته‌نشدن مقدمه‌ای از طرف مترجم که به معرفی کتاب بپردازد یا دلایل انتخاب این کتاب برای ترجمه و همچنین توضیحاتی در مورد علت بخش‌بندی کتاب به‌صورت کنونی در دو جلد و... را بیان کند، یکی از کاستی‌های نسخه فارسی کتاب باشد.

نتیجه‌گیری

کتاب مسائل اجتماعی از دیدگاه انتقادی را می‌توان به فیلم یا نمایش یک تئاتر تشبیه کرد. فیلمی که به بهترین شکل و با خلاقیت بسیار جذابی محتوای موضوعی خود را که همان مسائل اجتماعی است نشان می‌دهد. ایجاد حساسیت نظری در توجه به مسائل اجتماعی و رویکرد انتقادی داشتن در ریشه‌یابی این مسائل و نقد مسندنشینان قدرت و ثروت را که بذرافشان آسیب

اجتماعی می‌باشند می‌توان از سکانس‌های جذاب این تئاتر انتقادی دانست. اما در نقد آن نیز می‌توان از کلیشه‌ای بودن راه‌حل‌های ارائه‌شده و عدم بنیادی بودن راه‌حل مسئله در این کتاب نام برد. در واقع می‌توان گفت این کتاب همچون نمایشی پر محتوا در ارائه موضوع است اما پایانی باز در ارائه راه‌حل مسائل دارد.

مطالعه کتاب حاضر به دانشجویان مقاطع کارشناسی‌ارشد و دکتری علوم اجتماعی و پژوهشگران حوزه بررسی مسائل اجتماعی برای بهره‌گیری از رویکرد انتقادی در توضیح و تبیین مسائل اجتماعی توصیه می‌شود. بدون تردید با مطالعه این کتاب طیف گسترده‌ای از مسائل اجتماعی برای پژوهش در اختیار مخاطب دانشگاهی قرار خواهد گرفت.

منابع

ایتزن، دی استنلی؛ باکازین، ماکزین و کلی ایتزن اسمیت (۱۳۹۶) *مسائل اجتماعی از دیدگاه انتقادی*، ترجمه هوشنگ نایبی، جلد دوم، چاپ اول، تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات با مشارکت شورای اجتماعی کشور.